

Verslag webinar Decentrale sanitatie buitengebied, kennisbehoefte.

1 december 2021

Casussen

Drie casussen laten zien hoe breed en veelomvattend de kennisvraag bij de waterschappen op het gebied van sanitatie eigenlijk is:

Els Boerrigter (Ws Vechtstromen) schetst de situatie in de gemeente Tubbergen waar een groot aantal IBA's (honderden) moeten worden vervangen. De afweging is complex omdat men rekening wil houden met waterkwaliteit in breder perspectief (micro's) en klimaat- en duurzaamheidsaspecten en men tevens toe wil naar een goede kosten-baten verhouding en de voorzieningen ook maatschappelijk geaccepteerd moeten worden. Om met dat wegingsproces ervaring op te doen overwegen ze om in een gebiedsgerichte samenwerking pilots te gaan doen waarbij ze graag gebruik maken van de kennis van derden (zoals STOWA).

Sietske Riemersma (Ws Vallei en Veluwe) heeft de opdracht gekregen om een visienotitie te schrijven over het lokaal sluiten van de waterkringloop. Zij ziet daarbij ook de raakvlakken met klimaat- en circulariteitsdoelstellingen. Op tal van terreinen loopt ze echter tegen vragen aan. Wat precies de lozingseisen zijn? Wat er wel en niet decentraal mogelijk is? En op welke schaal je wat zou moeten doen. De keuze die je kunt maken zijn legio en de vraag dringt zich op of je al die keuzes wel elke keer lokaal moet maken.

Rien de Ridder (Ws Zuiderzeeland) is betrokken bij het waterlab Flevoland, gericht op de ontwikkeling van decentrale systemen die het beter doen de gangbare systemen; directe aanleiding daarvoor is de autarkische ontwikkeling van Oosterwold. Een belangrijke vraag is hoe je omgaat met groei en waar moeten systemen dan aan voldoen? Bij de pilots die lopen blijken er in het leertraject verschillende belangen die niet altijd parallel lopen. Dataverzameling wil niet zeggen dat je data ook altijd kunt (agv) of wilt (concurrentie) delen. De uitdaging is om juist wel alle kennis en data te bundelen.

Via de Mentimeter geven de deelnemers aan dat zij overwegend vinden dat er meer kennis nodig is. Een deel geeft aan dat er overigens wel meer kennis is die niet altijd voldoende beschikbaar is. Het merendeel is van mening dat we weliswaar meer kennis moeten verzamelen maar dat we daar niet persé in de besluitvorming op hoeven te wachten. We kunnen dus pragmatisch met de beschikbare kennis verder.

Opmerkingen vanuit het panel:

Roel van Wolfswinkel (ws. Zuiderzeeland): Bij het verzamelen en delen van data zijn veel partijen en belangen betrokken; vertrouwen, respect en het verdiepen in elkaars situatie staan aan de basis. Daar zal eerst nog veel in geïnvesteerd moeten worden.

Hugo Gastkemper (Rioned): Constateert vanuit een historisch perspectief dat er in het verleden heel veel geld is uitgegeven aan sanitatie in het buitengebied; dat er weliswaar kennisontwikkeling heeft plaatsgevonden maar wellicht onvoldoende en dat we nu wellicht opnieuw heel veel geld moeten uitgeven. Het is goed dat we naar nieuwe alternatieven en naar clustering kijken zoals in Flevoland. Maar uiteindelijk moet er wellicht gewoon wel weer worden gekozen en zal dat niet altijd gaan op basis van kennis.

Maarten Nederlof (Ws de Dommel): De vragen voor RWZI's of decentrale systemen zijn min of meer hetzelfde; het gaat vooral om de schaal. Hij benadrukt dat we de sanitatie in Nederland goed op orde hebben met een sterke bemoeienis vanuit de overheden. De wil van burgers of partijen om dingen zelf te kunnen doen kan dat aantasten en kan alleen met toepassing van moderne technologie en controle vanuit de overheid.

Rudi Gerard (Ws Rivierenland): Wijst op de verschillende schaalgrootten van decentraal waar we nu over spreken; kennis behoefte ziet hij als een proces van voortschrijdend inzicht. Hij wijst op de verschillende dimensies (duurzaamheid, grondstoffen, klimaat) die het vraagstuk complex maken. Hij herkent de worsteling maar constateert ook dat we daar eker niet op moeten wachten.

Context

Bjartur Swart (STOWA): Schetst de complexiteit van de kennisvraag. De kennisbehoefte is erg situatie afhankelijk, wordt bovendien bepaald door je eigen rol, vigerend beleid en de actualiteit en kan zich richten op de volksgezondheid, de impact op de omgeving, de werking van de systemen of de kosten en betrouwbaarheid.

Veel beschikbare kennis is al opgenomen in de Saniwijzer. Hij roept iedereen op om beschikbare kennis zoveel mogelijk te delen door deze in de Saniwijzer op te nemen. Met de Sanimonitor wordt sinds 2021 data verzameld van decentrale systemen in de praktijk; met het programma DEBIT-2030 stimuleert STOWA dat waterschappen meer data verzamelen.

Namens **Roel van Geene** (HWH) die ziek is schetst Bjartur ook de ontwikkelingen rond de businesscase DSS. De Sanimonitor zou doorontwikkeld kunnen worden tot een instrument dat toezichhouders bij waterschappen in kunnen zetten om inzicht te krijgen in de lozing van decentrale systemen in hun beheergebied. Het voornemen is om het komende jaar met pilots extra ervaring op te doen. Belangstellenden kunnen zich melden.

Met Saniwijzer en Sanimonitor zorgen STOWA en HWH voor de context waarbinnen de gewenste kennisontwikkeling en -uitwisseling plaats kan vinden.

Kennisbehoefte

De Mentimeterpeiling geeft aan dat er op vrijwel alle kennisaspecten wel behoefte is aan meer kennis, dat geldt voor de (maatschappelijke) kosten, de robuustheid, de prestaties, duurzaamheid, beheer en de risico's. De minste behoefte is aan inzicht over de precieze werking.

Tijdens het webinar zijn ruim 37 specifieke kennisvragen binnengekomen. (zie bijlage)

Veel deelnemers hebben behoefte aan een afwegingskader, dan wel aan een instrument, methodiek of richtlijnen om de goede afwegingen te kunnen maken.

Hoewel er best veel info op de Saniwijzer te vinden is over de werking van decentrale systemen is er toch behoefte aan meer en specifiekere informatie over opschaalbaarheid, de precieze werking van bepaalde systemen en de jaarrond werking van helofytenfilters.

Bij de veelal technische georiënteerde medewerkers blijkt er nogal wat onduidelijkheid te zijn over wet- en regelgeving en beleid en over governance-aspecten zoals de samenwerking en afspraken tussen de verschillende overheden.

Aanbevelingen

De Mentimeterpeiling laat zien dat de deelnemers zich wel verantwoordelijk voelen voor de decentrale systemen in het buitengebied; de optie om ons alleen te richten op het vaststellen van goede effluenteisen scoort niet hoog. Er is geen behoefte om één groot onderzoek te starten om nu alle data te verzamelen. In het algemeen wil men aan de slag met de kennis die er nu is. Wel zouden de bestaande projecten en voorzieningen in het buitengebied gebruikt moeten worden

om meer data te verzamelen (Sanimonitor). Tot slot lijkt er behoefte te zijn aan landelijke richtlijnen waar op kan worden teruggevallen als maatwerk niet echt nodig is.

Panelanalyse

Bert Palsma (STOWA): Benadrukt het belang om data en kennis te verzamelen maar geeft tegelijkertijd aan dat de urgentie over het algemeen veel minder zwaar gevoeld wordt dan bij actuelere en soms urgentere problemen. Dat maakt het lastig. Hij wijst erop dat het bij veel investeringsbeslissingen vaak om relatief geringe bedragen gaat, een voorziening hier of een drukkrioltje daar. Dat wordt wel anders als je meer structureel naar het totaal plaatje kijkt, dan kom je ook vaak tot grotere projecten met voldoende bestuurlijke aandacht. De grote uitdaging voor STOWA en Rioned is om via een proces van lerend implementeren alle informatie en ervaringen van grote en kleine projecten te bundelen en daar lessen uit te trekken. Maar het is lastig om daar in een onderzoeksagenda de juiste richting in te vinden.

Maarten: ziet de urgentie om meer kennis te verzamelen wel. Hij stelt voor die urgentie ook over te brengen op anderen door mee te liften met actuele thema's (b.v. Covid). **Roel** wijst op de urgentie die in Almere is gecreëerd met de organisch te ontwikkelen woonwijk Oosterwold. Dat heeft tot een enorme kennisimpuls geleid en tot tal van experimentele initiatieven.

Hugo: geeft aan dat we in het verleden heel veel kennis hebben opgedaan over de werking van een beperkt aantal robuuste systemen. De nieuwe ontwikkelingen bieden meer keuzemogelijkheden. Zowel op de RWZI als bij decentrale systemen kan er veel meer dan 30 jaar geleden. Hij ziet goede ontwikkelingsmogelijkheden bijvoorbeeld als organische afvalstromen uit de landbouw of industrie met huishoudelijk afvalwater worden samengevoegd en wanneer meerdere woningen geclusterd worden tot KWZI's. Toch had Oosterwold volgens hem beter gewoon gerioleerd kunnen worden. **Roel** erkent dat andere maatschappelijke ontwikkelingen en niet de kennis over decentrale systemen uiteindelijk in de besluitvorming over Oosterwold bepalend zijn geweest. Maar de kennis die daarna verzameld is wordt wel weer gebruikt om het beleid bij te stellen. Het project laat zien in hoeverre bestaande systemen daadwerkelijk presteren en pusht leveranciers om nieuwe technologie in te zetten. Het project laat ook zien dat hele kleine iba's (nog steeds) niet werken en dat afvalwaterbeheer toch wel een specialistisch vakgebied is dat je niet zomaar aan burgers over kunt laten.

Rudi: Ziet ook dat waterschappen zeker een kennisbehoefte hebben; zij willen vooral weten welke systemen er zijn en wat de invloed is op de omgeving. Volgens hem is er voldoende kennis maar zou die vooral meer toegankelijk gemaakt moeten worden, ook voor andere partijen. Hij wijst erop dat veel burgers gewoon ontzorgt willen worden. Hij pleit er voor bestaande structuren en voorzieningen zoveel mogelijk intact te laten; nieuwe kennis en technologie kan vooral in nieuwe situaties worden toegepast. **Bert** herkent het punt van ontzorging. Hij wijst erop dat we in het verleden vooral via middelvoorschriften kennis tot uitvoering hebben gebracht. Het is immers bijzonder lastig om over ingewikkelde vraagstukken zoals volksgezondheid telkens op individueel niveau door burgers of lagere overheden keuzes te laten maken. Maar er zullen wel afwegingen moeten worden gemaakt, door waterschappen, gemeenten en provincies en bij die afwegingen gaat het om een complex aan thematieken, gezondheid, waterkwaliteit, klimaat, energie, beheerbaarheid etc. Hij ziet een sterke wisselwerking tussen beleid(ontwikkeling) en kennis(agenda). Enerzijds vraagt het beleid om inzicht in wat kan en wat de consequenties zijn maar anderzijds vergt de kennisagenda dat het beleid aangeeft welke richting het op moet gaan. Om hier beweging in te krijgen zijn pilots onontbeerlijk; je ziet dan wat wel en niet werkt en leert hoe partijen daarin met elkaar samenwerken. Dat zal ook vooral op meerdere plekken in Nederland moeten gebeuren.

Roel: Wijst erop dat onze kennisvraag eigenlijk begint bij een maatschappelijke ontwikkeling die eigenlijk waterschappen en gemeenten voor een dilemma stelt. Iedere partij heeft daarin zijn eigen prioriteiten; op basis van kennis en vooral de kennisdeling zullen daarin gezamenlijk de compromissen moeten worden gezocht. Rudi stelt daar wel bij dat je die processen niet overal moet willen ingaan; daar waar goede ervaringen zijn met bestaande systemen kan daarin natuurlijk opnieuw geïnvesteerd worden zonder dat we daar alles van moeten willen weten. **Bert** sluit aan dat de fase waarin je zit ook belangrijk is. Wil je meters maken, zoals in de jaren 80, dan zijn middelvoorschriften onontkoombaar. Aan de andere kant beperkt dat ook weer de nieuwe ontwikkelingen. Om die mogelijk te maken is het belangrijk om als overheden goede kaders te stellen zodat als je afwijkt van een “erkend middel” je in ieder geval weet aan welke doelvoorschriften je moet voldoen.

Maarten trekt de vergelijking met de glastuinbouw waar ook normen zijn gesteld voor lozing van stoffen maar het aan de leverancier/eigenaar is om daaraan te voldoen; de handhaver hoeft dat alleen maar te checken. En passant wijst hij op het gevaar om een onderzoekstool als de Sanimonitor ook te gebruiken als instrument om te handhaven. Dat kan mensen terughoudend maken om data aan te leveren. Hij denkt dat het goed zou zijn om een soort minimum pakket aan bruikbare technieken samen te stellen, tegelijk met een soort afwegingskader. Hugo vult aan dat met zo’n richtlijnen pakket geformuleerd vanuit een landelijke werkgroep (zoals indertijd CUWVO) goede ervaringen zijn opgedaan. Belangrijk is dat zo’n pakket naast middelvoorschriften ook ruimte biedt aan maatwerkoplossingen die dezelfde doelen bereiken.

Hugo benoemt, op de vraag waar je bij kennis vergaren op moet letten, de uiteindelijke kostendrager, als de grote olifant in de kamer. In het verleden bepaalden provincies en waterschappen het beleid en zadelden de gemeenten en de particulier daarna met de kosten op. Hij pleit ervoor om ook beleidskennis systematisch te gaan verzamelen. Om daar zicht op te krijgen zou je eens met allerlei partijen een paar beleidsscenario’s op hun merites moeten door akkeren. Hij vraagt zich bijvoorbeeld af wat er zou gebeuren als de waterschappen verantwoordelijk zouden worden voor de zorgplicht in het buitengebied. **Roel** geeft aan dat de eerste reflex waarschijnlijk zou zijn om drukriolering aan te leggen maar dat op het moment dat de totale maatschappelijke kosten in beeld worden gebracht en deze tegen elkaar moeten worden afgewogen er wellicht iets anders uit zou komen. Voor die afweging heb je dan wel de kennis nodig. Ook **Rudi** beveelt aan de kennisagenda via een beleidsevaluatie verder in te kleuren.

Femke Woldhuis (dagvoorzitter) stelt dat het op dit moment blijkbaar schort aan de juiste kennis of dat deze althans niet altijd op de juiste plek beschikbaar is. Ze vraagt wat STOWA daaraan zou moeten doen. **Roel** antwoordt dat het vooral van belang is om de kennis die er is te delen; zoals bijvoorbeeld via de Saniwijzer. Het is belangrijk om mensen te motiveren om kennis daadwerkelijk te delen, hen eventueel daarvoor te belonen en te voorkomen dat kennis tegen hen gebruikt kan worden. **Bert** constateert dat bij collectieve data/kennis-systemen het vaak zo is dat iedereen er graag gebruik van wil maken maar er slechts weinigen zijn die de tijd en moeite willen nemen om er wat in te stoppen. **Rudi** pleit ervoor om het in ieder geval heel gemakkelijk te maken om kennis of data aan te leveren. Volgens **Bert** zijn daar met interfaces nog wel slagen in te maken maar is eenduidigheid, uniformiteit en kwaliteit in je database wel belangrijk om überhaupt iets met de gegevens te kunnen doen. **Roel** benadrukt dat daar nog wel een uitdaging ligt want dat is zelfs soms binnen de organisatie van een waterschap al lastig. Elke expert maakt toch het liefst gebruik van zijn eigen spreadsheet. Het zou volgens hem zeker helpen als we de uniformeringsslag voor dataopslag niet op waterschapsniveau maar op landelijk niveau zouden kunnen laten plaatsvinden. Hij pleit ervoor meer geld vrij te maken om data om te zetten naar kennis en informatie. **Hugo** bepleit om bij het vullen van een database als de Sanimonitor ook na te denken over

het eigenaarschap van data, de controle die je er over kunt uitoefenen en de credits of waarden die je vervolgens als gebruiker weer terugkrijgt.

Afsluitend constateert **Bert** dat kennisontwikkeling zich vaak vooral heeft gericht op de techniek, belangrijk leerpunt, ook van dit webinar, is dat we wellicht meer naar het beleid en governance moeten kijken; wat zijn de ontwikkelingen, de ervaringen en de wensen van de samenleving? Het volgende webinar gaat juist ook daar over en zal een logisch vervolg zijn op de discussie die ook vandaag heeft plaatsgevonden.

Bjartur Swart
7 december 2021

Bijlage: ingebrachte onderzoeksvragen

Bijlage 1:

Onderzoeks vragen STOWA-webinar 1 december 2021

Sanitatie buitengebied, kennis.

Kennisvragen gericht op de afweging

1. Welke alternatieven zijn er voor drukriolering, hoe scoren deze alternatieven op verschillende parameters (zowel technisch als sociaal-economisch/maatschappelijk) en hoe kan ik een afweging maken tussen verschillende systemen?
2. Keuzematrix wanneer decentraal en wanneer centraal? Kostenafwegingen, maar ook hergebruikmogelijkheden van water, energieverbruik, beheer in vergelijking meenemen.
3. Welke systemen goed werken, tegen welke kosten en ook gekoppeld aan het betreffende aanbod van het afvalwater.
4. Algemene informatie over proces om te komen tot al dan niet decentrale zuiveringen vooral in buitengebied waar drukriolering aan de maximale capaciteit zit en wel uitbreiding plaats moet gaan vinden
5. Wat te doen met drukrioolsystemen uit de jaren 80, vervangen of alternatieven?
6. Afwegingsmodel / omslagpuntbepaling (wanneer drukriolering en wanneer welk alternatief)
7. Integraal afwegingskader
8. Beoordelingskader
9. Afweging van schaalniveau, centraal/ decentraal (en vooral alles er tussen in)
"1) ter discussie stellen / heroverwegen gemeentelijke zorgplicht ?
2) kosten/baten analyse (gezien de matige werking van IBA's)"
10. "Bij technisch afgeschreven IBA's; wat te doen ?
11. Weer hoge kosten maken voor nieuwe IBA's of terug naar septictank ?"

Kennis vragen over werking technologie

1. Prestaties per merk iba
2. Werking helofyten in winter
3. Kunnen we IBA systemen op afstand monitoren en besturen? Wat is het prijskaartje hiervan?
4. Hoe flexibel zijn IBA systemen? Een extra stap, zuiveren van microplastics, medicijnen, zijn die eenvoudig toe te voegen? Een boerderij waar opeens 50 seizoensarbeiders wonen. Is dat op te vangen?
5. zijn er ontwikkelingen voor vervangingen van drukriool
6. zuiveringsrendement IBA
7. hoe functioneren de voorzieningen jaarrond?
8. "Hoe flexibel in debiet zijn IBA systemen te maken? Hoeveel kost dat?"
9. is bufferen en aftrukken naar de rwzi een interessante optie?
10. "Hoe flexibel qua zuivering van medicijnen ed zijn IBA's? Hoeveel kost dat?"

Kennisvragen over normen/effecten

1. Wat de invloed is van het effluent op ontvangend water en daarmee de vraag : Hoe erg is dat?Hoe we het handelen van afvalwater ter plaatse een probleem van de initiatiefnemer laten en de begeleiding daarin (handhaving).

Kennisvragen over beleid/wetgeving

1. De juridische aspecten, met name de verantwoordelijkheid van de gemeenten voor het beheer terwijl het gebruik amper te sturen is terwijl er bij fout gebruik grote verontreiniging plaats kan vinden.
2. Juridische houdbaarheid van nieuwe sanitatie toepassingen (o.a. 40 m criterium, KRW-normen, ...)
3. Over: de verantwoordelijkheden van de overheid en de samenhang met de huidige wetten en regels.

4. Wie bepaald de waterkwaliteit van het effluent van een decentrale zuivering als het eigendom, beheer en onderhoud bij derden ligt?
5. Hoe omgaan met nieuwe projecten die niet binnen huidige regelgeving passen (en dus strijdig zijn met wetgeving)

Kennisvragen over governance

1. doel is zo laag mogelijke maatschappelijke kosten en hoog mogelijke milieubaten. Hoe verreken je de kosten tussen gemeente/waterschap?
2. Hoe we het handelen van afvalwater ter plaatse een probleem van de initiatiefnemer laten en de begeleiding daarin (handhaving)."
3. "Hoe stel je eenvoudige regelgeving op die door de gebruiker wordt begrepen.
4. Best Practices zou ik gedeeld willen zien, technisch maar vooral ook governance. Wie is waarvoor verantwoordelijk en hoe hebben die partijen dat samen opgelost?
5. Hoe overtuigen we de stakeholders
6. Hoe kunnen we opgedane ervaring verwerken in kennis. Hoe zorgen we dat praktijk en theorie goed met elkaar in evenwicht brengen

Kennisvragen over kosten/beheer etc.

1. ernst calamiteiten
2. Hoe wegen de kosten voor aanleg decentrale zuivering zich op tegen renovatie of vergroten drukriolering?

Overige

1. Huidige systemen nog niet goed genoeg. Speurtocht naar nieuwe oplossingen blijft nodig

2. Wat is decentrale sanitatie eigenlijk?